

FOTÓ: HEILING ZSOLT

MI? MERRE?

A „FENT” ÉS „LENT” KÍNZÓ KÉRDÉSEI

▷ SZÖVEG: KARÁCSONYI DÁVID

Itthon legkésőbb az általános iskola ötödik osztályában Alsó- és Felső-Egyiptom kapcsán mindenképp belepasszírozzák a diákok agyába, hogy a terem falán lógó térképen a tájékozódás alapját az égtájak (észak, dél, kelet, nyugat) jelentik, a lent-fent, illetve a jobb-bal pedig csak a folyók folyása, vagy a domborzat mentén értelmezhető (Alsó-Egyiptom egy északi tájolású térképen „felül” van, Felső-Egyiptom pedig „alul”)

A folyók, patakok vagy egy völgy mentén élők számára az van lent, ami a torkolathoz közelebbi, azaz domborzatilag lejjebb helyezkedik el. Innen ered nemcsak a Nílus menti Alsó- és Felső-Egyiptom megkülönböztetése, de akár Alsó-Szászország (Elba), Alsó-Ausztria (Duna) vagy épp az Alsógöd, illetve általában minden „-alvég” és „-felvég” elnevezés is. Persze a legutóbbi példa, Alsógöd valóban „lejjebb” is van egy északi tájolású térképen Felsőgödhöz képest – de ilyet (elvileg) nem mondhatunk.

MINDEN RELATÍV

FURCSA LENNE AZT GONDOLNI, HOGY EZ A GLÓBUSZON „FEJLELÉ” VAN

HELLÓ, TURISZT...

A „FENTRŐL” ÉRKEZETT TURISTÁKNAK „LENT” PÓZOLNAK A BOTCSINÁLTA BENNSZÜLŐTTEK SYDNEY KIKÖTŐJÉBEN. EGYEDŰL A KÖTELEZŐ BUMERÁNGNAK MINDEGY AZ IRÁNY, HISZEN „Ő” ÚGYIS VISSZATÉR

LAZULÁS: AUSZTRÁLIA

E határozott és ellentmondást nem tűrő iskolai tapasztalatokkal felvértezve érkeztem meg Ausztráliába, a kontinensre *Down Under* (-leg-alul). Amikor aztán egy térképet szerkesztve ausztrál kollégám elkezdte magyarázni, hogy Észak-Ausztrália az *above the Capricorn* (a Baktérítő felett van), megdöbbenve kioktattam, hogy az nem *above*, hanem *North*, és hogy magára valamit is adó földrajzos ilyet NEM MOND! A döbbenet csak

tovább fokozódott, amikor egy hivatalos területfejlesztési dokumentumban találkoztam ugyanezzel: *Northern Australia is above the Tropic of Capricorn* (Észak-Ausztrália a Baktérítő FELETT van).

Aztán lassan rá kellett döbbenem, hogy ez egy olyan tabu, amit belénk vertek, de hát a világ sokszínű, és nem a magyarközpontú világlátás/földrajzoktatás szerint uniformizált – ahogy azt az iskolapadban próbálták elhittetni velünk!

Hamar nyilvánvalóvá vált, hogy ha elindulok délre a *Top End*-ről (~Ausztrália „tetejéről”, azaz Darwin környékéről) a *Red Centre* (Alice Springs környéke, Ausztrália közepe) felé, akkor az bizony *down the Track* („lefelé” az Ausztráliát átszelő Stuart-ország-

úton), fordítva pedig „fel” a *Top End*-re. Az ausztrál földrajzi szleng persze jóval sokrétűbb ennél: Új-Zélandra, azaz a kiwikhez történő elutazás például nem a Tasmán-tenger átszelése, hanem *Crossing the Ditch* (-átkelés az árkon). A

Az ausztrál földrajzi szleng persze jóval sokrétűbb ennél: Új-Zélandra, azaz a kiwikhez történő elutazás például nem a Tasmán-tenger átszelése, hanem *Crossing the Ditch*.

Top End-en, a trópusi Ausztráliában tapasztalható esős és száraz évszak pedig csak lazán a *The Wet & The Dry*. Rá kellett jönnöm, hogy ami nálunk a földrajztudományon kívül álló poén, vagyis hogy Ausztráliában az emberek „fejlel lefelé vannak” (*Down Un-*

der), az itt a (földrajzi) kultúra szerves része, hisz ez az egyetlen, a 20. századot megelőzően is állandóan lakott kontinens, ami 100%-ban a déli féltekén helyezkedik el.

Felvetődhet a kérdés, hogy az ilyen elnevezések az ausztrálós lazaság, a *no worries* mentalitás eredményei-e? Az ausztrál *bush* (a városon kívüli bozótos), az *Outback* (back of beyond ~„isten háta mögött”, *out in the back-country*, kint a belső – azaz a Sydney mögötti – területeken), avagy a *Never Never* sajátos társadalmi közegében megkésve és jóval lazább formában alakult ki az angolszász államszervezet, ami inkább e szlenget vette át, mintsem maga alkotott volna új földrajzi fogalmakat.

FOTÓ: HEILING ZSOLT

BIZTOS FOGÓDZÓ: KÍNA

A több ezer éves, kőbe vésett közigazgatással rendelkező Kínában – a viszonylagos helyzetekkel operáló ausztrál szemlélettel szemben – a legtöbb földrajzi név folyókhöz, tavakhoz, hegyekhez viszonyított és égtájakkal leírt, abszolút helyzetet tükröz. Az idegen fül számára hasonló elnevezésű, ezért könnyen összekeverhető kínai tartományok vagy városok nevének megjegyzése sokkal egyszerűbb, ha tudjuk, mit jelentenek. Erre a legismertebb példa Peking (Pej-csing) és Nanking (északi és déli főváros). De Tajvan nagyobb városainak nevei is csupán az égtájakat és a sziget nevét tükrözik (Tajpej ~Taj-észak, Tajnan ~Taj-dél, Tajdong ~Taj-kelet).

BEI-MEN

TAJPEJ EGYKORI ÉSZAKI KAPUJA. A KÖRNYÉK AZ UTÓBBI ÉVEKBEN JELENTŐSEN ÁTALAKULT: A NÉHAI FELÜLJÁRÓ HELYÉN MOST MÁR RENDEZETT KÖZTÉR VAN

Az idegen fül számára hasonló elnevezésű kínai tartományok vagy városok nevének megjegyzése sokkal egyszerűbb, ha tudjuk, mit jelentenek.

A kínai magterület 18 tartományának elnevezései is részben ezt a logikát követik. He-bei, He-nan: a (Sárga-) folyótól északra/délre. Hu-bei, Hu-nan: a Jangce által táplált nagy tavaktól északra/délre. San-szi, San-dong: a hegytől nyugatra/keletre. A többi tartománynév is földrajzi objektumokhoz való abszolút térbeli helyzetet tükröz (Csöcsiang, Csiang-szi – [Jangce]-folyóhoz viszonyított, Sen-szi – hágóhoz viszonyított helyzet). Hai-nan szigete pedig nem más, mint „tengertől délre” fekvő sziget, míg e logika mentén Guangdong tartomány a Hai-bei, azaz „tengertől/szorostól északra” lévő régió nevet is viseli.

DONG-MEN KELETI KAPU, TAJPEJ

FOTÓK: KARÁCSONYI DAVID

A többmilliós – esetenként több tízmilliós – kínai nagyvárosokban is viszonylag egyszerűbb a tájékozódás, ha tudjuk, hogy az utcahálózat az égtájakat követi. Így már az is segítség, ha ismerjük a négy égtáj négy karakterét. Például nincs kínai város Renmin lu, azaz Nép utca nélkül! Így van Renmin dong-lu (Nép utca keleti szakasza), Renmin nan-lu (déli szakasza) stb. Az egykori városkapuk elnevezései is az égtájakat követik – pl. Nanmen (déli kapu), Dongmen (keleti kapu) –, amelyek ma a legtöbb kínai nagyvárosban egy-egy nagyobb teret, esetleg metróállomást jelentenek, a vasútállomásokról már nem is beszélve. Például a Pej-csing-nan-zhan – Észak-főváros-dél-állomás – Peking Déli pályaudvara.

LEGESLEGALUL

2003 első hónapjaiban (a déli-sarkvidéki nyáron) zajlott az első magyar Antarktisz-expedíció. Ennek alkalmából – a vállalkozás szervezési, támogatási és anyagi kereteit elemezve – a HVG címlapot szentelt az eseménynek. A földgolyó jeges alján fejjel lefelé pislogó pingvinek látványa akár a „legeslegalul” sztereotip megjelenítésékként is értelmezhető. Ám az általános hazai földrajzi tájékozatlanság miatt mégis sokkal inkább tanító szándékú! Hányszor elhangzott a kérdés, hogy: *Sokat segítettek-e az eszkimók?* – vagy pedig: *Nem féltünk-e a jegesmedvéktől?*, vagy épp: *Mennyit kellett utazni, miután észak felé elindultunk Európából?*, esetleg: *Ha amúgy is süt a Nap, amikor az Antarktison vagyunk, és azért eközben Magyarországon is sütoget, végeredményben hány Nap kering a Föld körül...?!* (A szerk., az expedíció kutatásvezetője)

TÉR, TÉRKÉP, TÁRSADALOM

Nyilvánvaló, hogy a világ különféle kultúrái eltérő módon tájékoznak az őket körbevevő földrajzi térben. Bár a magyar földrajzoktatás tagadja a térképi „fent” és „lent” létjogosultságát, azért a magyar közbeszédben, sőt a geográfiában is vannak sztereotíp, térben relatív fogalmak, amiket teljes természetességgel használunk. Ilyen köznapi megfogalmazás a főváros–vidék közötti elmozdulás vertikális (azaz valójában a vélt társadalmi hierarchiában való) mozgásként való értelmezése: „letem vidékre”, „feltem Pestre”. Ez részben benne van Ausztrália *Down Under*-ként való leírásában is, hisz az első európai telepések valójában

ÖSSZEFÜGGÉSÉBEN A VILÁG

A SOK ELEMÉBEN RUGALMATLAN, LEÍRÓ ÉS LEXIKÁLIS HAZAI FÖLDRAJZI TANANYAGOKBÓL A GONDOLATÉBRESZTÉS IS HIÁNYZIK

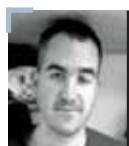
kitaszítottak, száműzöttek voltak. Másrészt ott a magyarban is gyakran használt Távol-Kelet földrajzi

ször ki is oktattak, hogy a Távol-Kelet helyett talán a Kelet-Ázsia vagy a Nyugat-Pacifikus-térség elnevezés a kínai fül számára kevésbé tükrözné az európai kolonializmus gyászos időszakát.

Külső-Somogyról, Belső-Mongóliáról, Új-Dél-Walesről és a Nyugat-indiai-szigetvilágról pedig majd inkább legközelebb...

A köznyelvben a főváros–vidék közötti elmozdulást vertikális (azaz valójában a vélt társadalmi hierarchiában való) mozgásként értelmezzük: „letem vidékre”, „feltem Pestre”.

név, ami egy ausztrál számára a „Közel-Észak”, egy kelet-ázsiai embernek pedig maga a sértés, hisz az ő régiója nem „távoli”, hiszen ott van, közel hozzá. Több-

KARÁCSONYI DÁVID
AZ MTA FÖLDRAJZTUDOMÁNYI INTÉZET ÖNKÉNTES KUTATÓJA, AUSZTRÁLIA LAKÓJA

Olvasson és lazítson ősszel is!

Fizessen elő a HVG-re **15% kedvezménnyel**, és nyerje meg a négycsillagos wellness-üdülések egyikét!

RÉSZLETEK ÉS MEGRENDELÉS:
bolt.hvg.hu/hvg-elofizetes

FOTÓK: KARÁCSONYI DÁVID

Az akció 2018. október 31-ig tart, a sorsolás időpontja 2018. november 6.

MOUNTEX

KERESD A MOUNTEX ÜZLETEKBEN
Budapest XIII. Váci út 19. / Budapest XXIII. Bevásárló utca 4. Buy-Way / Budapest III. Bécsi út 136. STOP SHOP / Budapest IX. Ferenc Krt. 2-4. / Budaörs Malomkő utca 7. / Szentendre Rózsa utca 16. Outlet és kempingbolt

VAUDE
The Spirit of Mountain Sports